

УДК 621.31:332

Вершигора В. Г., к. ф.-м. н., доцент,

Вершигора Ю.З.,

ПВНЗ "Буковинський університет", м. Чернівці

ДЕЯКІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуті деякі теоретичні аспекти державного регулювання регіонального розвитку, проаналізовано соціально-економічний розвиток і проблеми регіонів України. Показані стратегічні цілі регіональної політики на сучасному етапі.

In the articles some theoretical aspects are considered of government control of regional development, socio-economic development and problems of regions of Ukraine are analysed. The strategic aims of regional policy are rotined on the modern stage.

Постановка проблеми. Регіон, як самостійний суб'єкт господарювання, вносить в економічний розвиток системний зв'язок, екологічний порядок і є визначальним чинником успішного розвитку держави в цілому. Державне регулювання розвитком регіонів ускладнюється великою різноманітністю територіально-локалізованих проблем та кризових ситуацій, які особливо загострились в останнє десятиріччя. На сучасному етапі перетворень української економіки, питання її подальшого розвитку невід'ємне від проблеми розвитку регіонів в цілому.

Становлення регіонально-міжгалузевого управління економіки потребує наукового обґрунтування відтворювальних процесів з метою забезпечення прогресивних структурних змін виробництва, ефективного використання природно-господарського потенціалу, створення більш сприятливих умов соціально-економічного середовища життєдіяльності людини [1].

Внаслідок суб'єктивних та об'єктивних причин проблеми регіонального розвитку останнім часом стають все гострішими. Всебічне їх наукове обґрунтування та розв'язання дозволить прискорити зростання добробуту населення. Тому проблема суттєвого вдосконалення розвитку та управління регіональною економікою є актуальною і має не тільки локальне, але й загальноекономічне значення.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним питанням різновекторності регіонального розвитку, розробці механізмів його підтримки та проблематиці фінансів присвячені дослідження багатьох українських вчених, серед яких: З.С.Варналій [2], С.Сонько [3], Пила В.І.[4], Данилишин Б.М.[5], Оскольський В.[6], В.Кравців [7], Школа І.М [8] та інші.

З. С. Варналій у своїй монографії розкрив сутність державної регіональної політики, дав глибокий аналіз стану та проблем державного регулювання регіонального розвитку в Україні. Відзначив особливості регіонального розвитку країни, окреслив нові підходи та пріоритети місцевого самоврядування, розкрив особливості регіональної політики Ураїни та окреслив її стратегічні пріоритети. І хоча робота була написана майже десятиліття тому, вона не втратила своєї актуальності і сьогодні .

На думку В. Оскольського, “головною ціллю економічної політики має бути розвиток сучасної економічної системи, а саме: забезпечення соціальної справедливості та гуманізації економічної діяльності як основи стабільності економічної системи в умовах постійної зміни глобального економічного простору за рахунок збереження та оптимізації використання економічних ресурсів і підвищення стратегічного економічного потенціалу та стійкості” [6].

А С. Сонько, досліджуючи проблеми районування в Україні, наголошує, що “теорія економічного районування здатна досить об’єктивно відбивати суть тих процесів, які проходять на регіональному рівні” [3].

Вивчаючи проблеми транскордонного співробітництва в контексті формування регіонального розвитку (на прикладі Чернівецької області), В.І.Пила зауважує, що повага принципів “законності, незалежності, територіальної цілісності, добровільності, рівноправності учасників, просторової оптимальності та цільового спрямування” [4] при формуванні політики регіонального розвитку призведе до зближення рівнів їх соціально-економічного розвитку.

А Данилишин Б.М. і Кравців В.С. досліджували еколого-економічні аспекти економіки природокористування та особливості економіки використання різних видів природних ресурсів і охорони довкілля в усіх регіонах України в умовах становлення ринкової економіки. Доведено, що “специфічною ознакою депресивних регіонів є те, що навіть за умови стійкого зростання національної економіки на цих територіях можуть періодично виникати економічні кризи, зростати безробіття тощо” [5,7].

Втім, робіт, присвячених організаційно-економічним проблемам розвитку регіонів, досі бракує.

Мета дослідження. Узагальнення організаційно-економічних проблем регіонального розвитку на сучасному етапі, їх наукове обґрунтування та дослідження шляхів всебічного розвитку регіонів, тенденції створення умов соціально-економічного процвітання та причин його гальмування в сьогodнішніх умовах і є метою даної роботи.

Основні результати дослідження. Розвиток економіки є одним з головних напрямків діяльності держави. Економічний розвиток держави неможливий без врахування економічного статусу регіональних складових-ефективного функціонування економік кожного регіону. Але суб’єкти господарювання держави мають певні відмінності в своєму економічному розвитку, що безумовно впливає на правове врегулювання економічного розвитку в кожному конкретному регіоні. Активізація розвитку регіонів, а також зменшення диспропорцій у їх соціально-економічних рівнях є найбільш актуальним питанням сьогodenня, здійснення якої, в свою чергу, приведе до підвищення конкурентоздатності їх ресурсного потенціалу та до самостійності у вирішенні нагальних проблем.

В економічній літературі відсутнє однозначне трактування терміну “регіон”. Так, наприклад, Б.М. Данилишин трактує це поняття як “просторово-територіальну концентрацію галузей народного господарства, яка відрізняється

від інших територіальних утворень специфічністю своїх складових елементів, що характеризуються взаємозв'язаністю, єдністю та цілісністю” [5], а В. Ф. Кифяк пропонує розглядати регіон як “адміністративну одиницю субнаціонального рівня, яка має чітко визначені кордони, знаходиться в ієрархічній системі державного управління та на яку поширюється дія одного кола нормативно-правових актів” [9]. Інші підкреслюють, що “регіон, будучи одночасно складовою частиною країни із внутрішнім механізмом відтворення, яка має, крім загальних властивостей, таких як: територія, господарська цілісність, зв'язок з державним комплексом, має власні специфічні риси такі як: притаманні лише йому регіональні умови відтворення валового суспільного продукту та основних фондів, робочої сили та розподілу регіональних трудових ресурсів, формування доходів населення та їх товарне забезпечення, джерела капіталовкладень та витрат на утримання невиробничої сфери з тільки їй притаманними виробничо-господарськими та історико-культурними традиціями” [10].

На необхідність проведення економічних реформ, направлених на підвищення та зміцнення ролі регіональної економіки в цілому наголошувалось з часу становлення незалежної України. В законі “Про місцеве самоврядування в Україні” [11] зроблено акцент на тому, що держава гарантує органам місцевого самоврядування фінансове забезпечення, необхідне для створення та функціонування мінімальних соціальних потреб. Недоліком була норма, яка передбачала, що, якщо загальнодержавні податки і збори перевищуватимуть мінімальний обсяг, необхідний для створення та функціонування мінімальних соціальних потреб в даному регіоні, то надлишок коштів вилучатиметься. Згодом нормативно-правове поле регіональної політики України було розширене завдяки прийнятті ряду законів та постанов, серед яких слід відмітити:

1. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29 липня 2002 р. № 274 “Про затвердження методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку” [12].

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 621 “Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету” [13].

3. Стратегія економічного та соціального розвитку України “Шляхом Європейської інтеграції” на 2004-2016рр. (схвалена Указом Президента України від 28 квітня 2004 р. №493/2004) [14].

4. Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів” від 8 вересня 2005 року № 2850-ІУ. [15].

Але лише в Постанові Кабінету Міністрів України №1001 від 26 липня 2006 року “Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року” вперше було закладено стратегічне планування саме регіонального розвитку [16]. Та після дворічної успішної роботи в напрямку визначення пріоритетів регіонального розвитку і механізмів їх втілення наступила економічна криза, яка сповільнила виконання програми Державної стратегії та призвела до ряду недоліків. Вагомою причиною повільного

здійснення ринкових перетворень у країні, незадовільного розв'язання гострих соціально-економічних проблем є відсутність системної, збалансованої державної регіональної політики.

Сформована в період незалежності система державного управління невдало поєднала в собі інституції радянського періоду з новими інститутами влади. Завдяки цьому державне управління гальмує проведення глибоких соціально-економічних і політичних реформ, бо є суперечливою, недовершеною і відірваною від регіонів взагалі та від населення зокрема. Регіональна економіка в Україні ще не досягла свого апогею і її основні положення до кінця не сформовані. Перепоною до економічного зростання держави є “перехідна” система управління, яка не зуміла виробити суспільної стратегії політичного ідеалу соціально-правової держави, не змогла “виробити та реалізувати ефективну політику, щоб зменшити масштаби тіньової економіки, запобігти погіршенню стандартів у сфері охорони здоров'я й освіти, збільшенню нерівності розвитку регіонів і зuboжінню значної частини населення” [17].

Тому назріла необхідність посилити роботу державної влади в плані створення і удосконалення механізмів розвитку та функціонування всіх міжрегіональних ланок і систем. Пріоритетом мають бути соціальні відносини і, насамперед, формування єдиного правового простору та сприяння розвитку регіонального середовища розповсюдження інформації. При цьому важливо пам'ятати, що регіональна політика, як така, є “суб'єктивною” та динамічною, бо вона є тією політикою, яку проводить центральна влада по відношенню до своїх регіонів. І це є частковий перерозподіл ресурсів між регіонами з метою нівелювання регіональних відмінностей та оптимізація територіальної структури суспільства. Головною функцією регіональної політики є стабільна підтримка регіонів, але проблема вимагає дослідження причин загострення регіональних проблем на тлі загальної кризи.

Україна успадкувала від Союзу Радянських Соціалістичних Республік велику різницю між регіонами в плані рівня життя громадян, структури та обсягу виробництва, взаємодії з міжнародними інституціями. Тому державне регулювання регіонального розвитку насамперед повинно бути направлене на фінансово-бюджетне та податкове регулювання і вибірково підтримку регіонів.

Нова регіональна стратегія повинна ґрунтуватись на прогнозуванні комплексного розвитку і розміщення продуктивних сил, територіального розвитку країни і основних міжгалузевих комплексів, прогнозуванні оцінки економічного і соціального розвитку регіонів. Якщо такого підходу не буде, то цілком можливий стан в державі коли одночасно будуть існувати регіони з різним типом економіки, який послаблюватиме економічну міць держави в цілому.

Регіони в будь-яких умовах виступають суб'єктом економічних відносин, без яких саме їх існування неможливе. А це означає, що стратегія промислової політики, її переваги та джерела ресурсного забезпечення мають визначатись колегіально на регіональному та центральному рівнях, а стратегія всієї регіональної політики повинна бути направлена на підвищення добробуту

громадян, цілісності держави та територіальної справедливості. На сьогоднішній день стан окремих регіонів далекий від стійкого, а тому слід очікувати, що навколо транспортних та енергетичних тарифів, курсу національної валюти і тарифної політики взагалі можлива боротьба між регіонами та між центром і регіонами. Ця боротьба може бути підсилена протиріччями, зв'язаними з диспропорціями розвитку фінансово-бюджетної системи. Адже сучасна політика формування центрального бюджету сприяє нерівноправності регіонів, оскільки уніфіковані підходи і рекомендації не підходять однаково до всіх регіонів.

Аналізуючи регіональну політику, доцільно розрізняти регіони наступних типів: екологічно неблагополучні, з високою концентрацією виробництва і населення, індустріально слабо розвинені, сільськогосподарські, промислово депресійні. Саме проблемні райони повинні стати об'єктами державного регулювання з законодавчо закріпленим їх статусом та опрацьованими механізмами вирішення регіональних проблем.

Головним інструментом регіональної політики по відношенню до регіонів виступає кредитно-бюджетна політика центру. Назріла необхідність підтримки регіонів шляхом перетворення кредитно-фінансової та бюджетної політики держави на користь регіонів, їх підтримки в плані інвестицій. Та слід зазначити, що сьогодні інвестиційна політика регіонів стає дедалі політикою самих регіонів із досить слабкою інвестиційною орієнтацією регіональних бюджетів. Тому для запобігання кризових явищ окремих регіонів необхідно провести перегляд інвестиційної політики, проводити жорстку політику по відношенню до витрат бюджетних та позабюджетних коштів, які направляються на програми соціально-економічного розвитку, на розвиток та утримання комунальної власності, підтримання в належному стані історико-культурних пам'яток тощо.

Майбутнє держави залежить від регіональної політики, яку держава проводить сьогодні. Тільки при повному врахуванні інтересів держави в цілому, регіонів і населення зокрема, можна говорити про щасливе і процвітаюче майбутнє. Тому є актуальною необхідність проведення не тільки різноманітних економічних і соціально-економічних реформ, але і єдиної комплексної регіональної реформи. В кінцевому результаті ця реформа повинна бути направлена на збереження єдиної як в соціальному, економічному, так і в політичному аспектах держави, згладжуванні рівнів розвитку регіонів, підвищенні рівня життя населення, розвиткові регіональних і загальнодержавних економік, перетворення нашої держави у високорозвинену правову демократичну державу, яка буде гідним членом Європейського Союзу.

При цьому центральна влада не повинна виступати як орган, який управляє та перерозподіляє фінансові ресурси, а бути координатором відношення між регіонами, бути гарантом збереження єдиного, неподільного, економічного і соціально-правового простору. А регіони не повинні обмежуватись тільки своїми суто регіональними проблемами, але й відігравати активну роль в політичному та економічному житті всієї держави.

Розвиток будь-якого регіону є багатовекторним процесом, причому план розвитку може сильно відрізнятись від регіону до регіону. Адже розвиток

західного регіону, східного регіону та Києва сильно відрізняються один від одного, і ця різниця зумовлена як початковим рівнем розвитку, так і властивостями кожного регіону, його особливостями, виробничою структурою та спеціалізацією і географічним розміщенням.

Усунути існуючі відмінності та різницю між рівнями економічного розвитку регіонів покликана державна соціально-економічна політика, яка шляхом підтримки розвитку перспективних галузей господарства, підвищення фінансової самодостатності регіонів призведе до стійкого розвитку території і країни в цілому.

Економіка регіонів віддзеркалює сучасний стан економіки держави, а це і борги по заробітній платі та хронічні борги за послуги підприємств, і високі відсоткові ставки банківських послуг та зруйновані автомобільні дороги, і збільшення цін на продукти харчування та техніку, і стихійний видобуток бурштину та вугілля. Спад виробництва і старіння основних виробничих фондів, при вкрай невисокій інвестиції, викликає ефект знищення матеріально-технічної бази підприємств та сільського господарства. Тому новому уряду України необхідно активізувати всі зусилля на пошук абсолютно нової моделі економічного розвитку. А це означає, що крім оновлення та модернізації вкрай застарілого технічного обладнання традиційних галузей господарства, на порядку денному сьогодні є розбудова сучасної структури економіки, відповідного господарського механізму та подолання відставання від високорозвинених держав. Цей процес ускладнюється швидким темпом розвитку процесів глобалізації, посиленням переходом розвинених країн до інформаційного суспільства постіндустріального періоду. Новий період у розвитку глобальної промислової революції супроводжується швидким впровадженням в господарську діяльність сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, створенні мережної економіки, становленні економіки високих технологій та економічних знань.

Сьогодні ми фіксуємо нові перешкоди на шляху економічного розвитку регіонів, а саме:

- необхідності продовження економічного росту регіонів на основі якісно нового підходу;
- задіяння регіонів держави до світових економічних зв'язків, що зумовлює залежність регіонів країни від стану світової економіки;
- перехід до інформаційного суспільства, де кожен регіон виконує свою функцію;
- зміна способу життя, а значить і вимог до розвитку соціальної сфери;
- підвищені умови екологічного розвитку довкілля.

Екологічний розвиток регіонів України беззаперечно пов'язаний зі світовою екологічною кризою, яка зумовлена науково-технічним прогресом та небувалим розширенням людством сфери матеріального виробництва. Результати впливу діяльності людини на навколишнє середовище тривожні: внаслідок стихійного видобутку корисних копалин, порушення графіку сівозмін та використання неорганічних добрив руйнуються землі сільськогосподарського

призначення, забруднюється атмосфера та прісні водойми, зменшуються лісові ресурси, зумовлені несанкціонованими вирубками, зникають деякі види рослин, тварин та комах, зменшується кількість чистої питної води.

Екологічна криза в Україні значно погіршилась внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС навесні 1986 року. У результаті різко погіршився стан здоров'я населення та значно скоротилось його відтворення. Рішенням Парламенту від 1992 року всю територію України оголошено територією екологічного лиха.

Розв'язання цих та інших регіональних проблем тісно пов'язане з впровадженням нових форм господарювання, з реформуванням розвитку регіонів та наданням їм економічної самостійності в розвитку основних виробничих одиниць з обов'язковим та досконалим контролем з боку держави, зі зміцненням міжгалузевого та міжрегіонального зв'язків з метою підвищення ефективності, формування стратегій і тактик з розробкою обґрунтованих економічно програм і планів.

Більшість наших регіонів мають сприятливі умови для розвитку агропромислового комплексу, туризму (зокрема зеленого), санаторно-курортної сфери, електроенергетики, добувних та оброблювальних секторів промисловості, а також розвинені транзитні функції. Але досі природні переваги регіонів залишаються нереалізованими, оскільки вони не є інвестиційно привабливими в силу нестабільності економічної і соціально-політичної ситуації. В цьому контексті особливо важливим є створення такої адміністративно-правової системи на місцях, яка б швидко реагувала на нагальні потреби населення регіону, могла реалізовувати суспільно-економічні проекти, підтримувати економічні, соціальні та культурні ініціативи. При цьому важливо запозичити з країн Західної Європи (таких як Німеччина, Бельгія, Нідерланди та інші) модель керівництва, при якій адміністративна опіка регіонів замінена наглядовим контролем.

Висновок. Таким чином, викладене вище дозволяє стверджувати, що нові реалії сьогодення будуть створювати для економічного розвитку держави в цілому, і для регіонів зокрема, як нові складні проблеми, так і нові можливості та перспективи. А це означає, що стратегічно важливим етапом в економічному розвитку держави є проведення жорсткої регіональної політики, яка буде направлена на згладжування сильної диференціації в рівнях соціально-економічного розвитку. Очевидно, що основними стратегічними цілями регіональної політики на сучасному етапі мають бути: забезпечення всебічної конкурентоздатності регіонів при об'єднанні їх ресурсів для прискорення економічного росту і зміни структури економіки; посилення розвитку людського капіталу; підвищення просторової та кваліфікаційної мобільності населення; покращання екологічної складової економічного розвитку, покращання якості управління на загальнодержавному та регіональному рівнях; створення міжрегіонального та прикордонного співробітництва; чітке розмежування повноважень між всіма гілками влади, закріплене законодавчо; передача всіх повноважень з управління державними підприємствами та державними корпоративними правами; передача в комунальну власність цілого

ряду об'єктів державної власності та установ соціально-культурної сфери; селективна підтримка окремих регіонів державою. І все це має здійснюватись на законодавчій базі, ключовими елементами якої мають стати принципи формування та розподілу фінансових ресурсів між державними й місцевим бюджетами, чітке розмежування функцій і повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Література

1. Дьомін О. Політика регіонального розвитку в умовах поглиблення ринкових реформ в Україні // Економіка України.–2003. №6.– С.4 –13.
2. Державна регіональна політика України та стратегічні пріоритети: монографія/ за ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.
3. Сонько С. Сучасна модифікація теорії економічного районування /Регіональна економіка. – 2005. – №3.– С7 – 18.
4. Піла В.І. Сучасна регіональна політика і транскордонне співробітництво/ Піла В.І., Чмир О.С., Гарасюк О.А., Терещенко Т.В./ м. Хмельницький: 2006. – 412с.
5. Данилишин Б.М. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посіб.[Текст]/ Б.М.Данилишин, Д.В.Клиновий, Т.В.Пепа. – Ніжин: «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. – 688с.
6. В.Оскольський – Про економічну політику сталого розвитку в Україні/ Економіка України. – 2010. – №6. – С.4 -13.
7. В.Кравців. Екологічна безпека як об'єкт регіональної політики// Регіональна економіка. –1999. – №1. – с.124 – 134.
8. Економічний потенціал регіону: пріоритети використання: Монографія/ І.М.Школа, Т.М.Оріховська, І.Д.Козьменко та ін.; за ред. І.М.Школи.–Чернівці, 2003.-464 с.
9. В.С. Кифяк. Транскордонне співробітництво у контексті формування політики регіонального розвитку/ Вісник торговельно-економічного інституту. Чернівці: ЧТЕІ КНТУ.- 2013.-Вип.ІІ (50). Економічні науки.– С.101 – 106.
10. Ільяшенко В.А. Формування державної політики в Україні: моногр./В.А. Ільяшенко, О.В.Покатаєва. – Запоріжжя: КПУ, 2009. – 196 с.
11. Закон про місцеве самоврядування в Україні/[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/2801/97> –Вр.
12. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29 липня 2002 р. № 274 “Про затвердження методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку” // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 621 “Про розроблення прогностичних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету”// [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1390-2011> –П

14. Стратегія економічного та соціального розвитку України “Шляхом європейської інтеграції” на 2004-2016рр. (схвалена Указом Президента України від 28 квітня 2004 р. №493/2004)/ “[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

15. Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів” від 8 вересня 2005 р. № 2850-ІУ.”/[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

16. Постанова Кабінету Міністрів України №1001 від 26 липня 2006 року “Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року”/[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

17. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22.07.1998 р. [Електронний ресурс]. -
Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>